

Фальклорныя традыцыі: механізмы іх захавання і ўплыў на фарміраванне духоўнасці нацыі

УДК 398(=161.3)

Ірына УКРАЖЭНКО,
саіскальнік

Ірына УКРАЖЭНКО. Фальклорныя традыцыі: механізмы іх захавання і ўплыў на фарміраванне духоўнасці нацыі. У артыкуле фальклорныя традыцыі беларускага народа вызначаюцца як крыніца яго духоўна-маральных асноў, якія падвяргаюцца разбурэнню ў супярэчлівых умовах сучаснасці. Навуковая навізна артыкула – у выяўленні механізмаў захавання фальклорных традыцый і іх уплыву на фарміраванне духоўна-каштоўнага патэнцыялу нацыі. Прапанаваны падыход да асэнсавання сацыяльнай прыроды фальклорнай спадчыны і яе функцыянавання з улікам сінэргіі сумежных навук. Пазначана значнасць даследавання ў кантэксце этнакультурнага выхавання маладога пакалення ва ўмовах глабальнай сістэмнай трансфармацыі. Атрыманыя вынікі могуць знайсці прымяненне ў далейшых даследаваннях пытанняў і праблем традыцыйнай культуры беларусаў.

Ключавыя словы: фальклор, фальклорныя традыцыі, духоўнасць, механізмы, каштоўнасці, народная культура беларусаў.

Iryna UKRAZHENKO. Folklore traditions: mechanisms of their preservation and influence on the nation's spirituality. The article views folklore traditions of the Belarusian people as a source of their spiritual and moral foundations that are being eroded in the controversial context of modernity. The article identifies the mechanisms of preservation of folklore traditions and their influence on the formation of the moral compass and values of a nation. It also proposes an approach to understanding the social nature of the folklore heritage and its functioning taking into account the synergy of related sciences. The author emphasizes the importance of the study in the context of ethno-cultural education of the younger generations in the light of global systemic transformations. The results obtained can be applied in further studies of traditional culture of Belarusians.

Keywords: Folklore, folklore traditions, spirituality, mechanisms, values, folk culture of Belarusians.

Традыцыйная нацыянальная культура ўяўляе адзінства духоўнай і матэрыяльнай сфер жыцця народа. Фальклорная спадчына з'яўляецца адным з унікальных яе кампанентаў, які дазваляе захаваць генетычнае ядро нацыі. У фальклоры стагоддзямі ўвасабляўся вобраз духоўнага жыцця людзей многіх пакаленняў. І заклік да захавання фальклорных традыцый адначасова азначае заклік да захавання маральнага вобраза і духоўнай велічы народа.

На сучасным этапе развіцця соцыуму ўсё часцей сцвярджаецца думка аб неабходнасці пераадолення глабалізацыйных тэндэнцый адмоўнага толку і захавання ідэнтычнасці беларускага народа, што шмат у чым вызначыла паварот у поглядах і адносінах да фальклорнай спадчыны. Асэнсаванне значэння і ролі фальклорных традыцый у сучаснай сацыякультурнай сітуацыі абумовілі неабходнасць міждысцыплінарнасці даследавання праблемы іх захавання і развіцця. Як справядліва адзначае І.А. Швед, «прызнанне фальклору з'явай сацыяльнага жыцця (згадаем трактоўку фальклору як тыпу сацыякультурнай камунікацыі) і фактам свядомасці, уяўлення, пачуцця патрабуе звароту фалькларыстаў да пастулатаў экзістэнцыялізму,

[ПРА АЎТАРА]

УКРАЖЭНКО Ірына Мікалаеўна.

Нарадзілася ў в. Юркевічы Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці. Скончыла Беларускую дзяржаўную акадэмію музыкі (2005), асістэнтуру-стажыроўку БДАМ (2007), аспірантуру Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка (2017).

Бакалаўр мастацтваў (2005), даследчык у галіне філалагічных навук (2017).

Аўтар больш за 20 навуковых прац.

Сфера навуковых інтарэсаў: захаванне і развіццё народнай культуры ва ўмовах глабалізацыі, значэнне духоўных каштоўнасцей і традыцый беларусаў.

актыўнага мадыфікаванага выкарыстання тэарэтычных схем і катэгорый культурнай антрапалогіі, этналогіі, гісторыі, лінгвістыкі, мастацтвазнаўства, педагогікі, сацыялогіі, сацыяльнай псіхалогіі, этыкі і іншых навук» [1, с. 17].

Пачатак XXI стагоддзя звязаны з развіццём інтэграцыйных напрамкаў фалькларыстыкі (этнафалькларыстыка, лінгвафалькларыстыка, псіхафалькларыстыка, соцыяфалькларыстыка і інш.), што дазволіла разглядаць фальклорную спадчыну з пазіцый, якія выходзяць за рамкі філалогіі. Што тычыцца соцыяфалькларыстыкі, то ў гэтым кантэксце на перадавых пазіцыях стаіць беларуская навуковая думка (Р.М. Кавалёва, А.У. Марозаў, Т.А. Марозава, В.В. Прыемка, І.А. Швед і шэраг іншых навукоўцаў). Больш паглыблена вывучаюцца праблемы карэляцыйнай залежнасці фальклору і соцыуму, а таксама развіцця соцыуму ва ўмовах глабалізацыі.

Фальклор з'яўляецца складаным поліфункцыянальным культурна-гістарычным феноменам чалавецтва, які змяшчае ў сабе невычэрпны духоўна-творчы патэнцыял. Такім чынам, трактоўка фальклорнага тэксту «не як „твора“ (прадукту), а як камунікатыўнага акта, як „тэксту-паводзін“» [1, с. 12], дазваляе пашырыць гарызонты яго разумення, раскрыць глыбіню і дасканаласць сэнсавага зместу. Заснавальнік этналінгвістычнай школы М.І. Талстой яшчэ ў пачатку 1980-х гадоў падкрэсліваў, што «чрезмерно узкое определение фольклора как исключительно словесного народного творчества, ограниченного рядом особо выделенных жанров и текстов, имеющих художественную ценность, оставляет вне пределов фольклора обширные области народных представлений, народных знаний и народного поведения, которые как раз и связывают фольклор с другими элементами культуры» [2, с. 3].

Асаблівую даследчую цікавасць набывае вывучэнне фальклорных традыцый як духоўнай канстанты развіцця і існавання культуры народа, як сукупнасці сістэм традыцыйных ведаў і каштоўнасцей, якія забяспечваюць захаванне духоўнай асновы нацыі і яе будучыню.

Уяўленне аб фальклоры як цэласнай сацыякультурнай з'яве абумовіла комплексны характар гэтага даследавання, што дазволіла з апрай на філалагічныя, педагогічныя, філасофскія, псіхалагічныя, сацыялагічныя, фізіялагічныя, гісторыка-культуралагічныя тэорыі выявіць механізмы ўплыву фальклорных традыцый на духоўнасць нацыі ў сучасным глабалізаваным свеце. Адштурхоўваючыся ад канцэпцыі Р.М. Кавалёвай, якая раскрывае новыя гарызонты сучаснай фалькларыстыкі як інтэграцыйнай навукі, будзем прытрымлівацца пазіцыі «...смело разрабатывать темы на стыке филологической фольклористики и философии, социологии, психологии, истории, этнологии, лингвистики, мифологии и т. д.» [3, с. 220].

Мэта нашага даследавання – разгледзець важнасць захавання фальклорных традыцый, выявіць і даказаць існаванне трох узаемазвязаных механізмаў і іх уплыў на фарміраванне духоўнасці нацыі. Гаворка ідзе аб захаванні традыцый як сістэмаўтваральнага фактару каштоўнасна-светапоглядных арыентацый асобы, здольнага пераадолець рызыкі, якія ўзнікаюць у соцыуме ва ўмовах глабалізацыі.

Аналіз сучасных навуковых пошукаў у рэчышчы праблемы, што разглядаецца, дазволіў сфармуляваць тры ўзаемазвязаныя механізмы, якія захоўваюць фальклорную спадчыну народа і ўзнаўленне яго духоўна-каштоўнаснага патэнцыялу на біялагічным, асобасна-сацыяльным і сацыяльна-педагогічным узроўнях.

Нейрабіялагічны механізм раскрываецца ў даследаванні, праведзеным замежнымі навукоўцамі Маргарэт Шліхцінг і Элісан Прэстан (2014), якія выявілі, што рэактывацыя памяці ў перыяды спакойнага няспання спрыяе наступнаму засваенню новых ведаў, аналагічных ужо вядомай інфармацыі [4]. Элементы вопыту рэактываюцца падчас сну і перыядаў спакойнага няспання. Такая рэактывацыя (або «прайграванне ў розуме») прыводзіць да ўзмацнення памяці, а таксама пераносу слядоў памяці з гіпакампаальных абласцей у некартыкальныя для доўгачасовага захоўвання – працэс названы «кансалідацыяй». Мы праецыруем згаданы нейрабіялагічны механізм на вобласць фальклору і вылучаем механізм этнакультурнай кансалідацыі, пры якой кароткатэрміновае засваенне інфармацыі пераходзіць у доўгатэрміновае запамінанне. Калі чалавек уцягнуты ў культурны працэс і перыядычна ўспрымае фальклорную інфармацыю, то ў астатнія перыяды адбываецца рэактывацыя памяці і ў выніку – этнакультурная кансалідацыя, якая дазваляе пасля перадаць нашчадкам на генетычным узроўні схільнасць да «ўключэння» ў сферу нацыянальнай культуры і магчымасць захавання ідэнтычнасці са сваім народам.

Папошнія навуковыя распрацоўкі даюць падставу сцвярджаць: для захавання духоўнай цэласнасці нацыі, этнакультурнай кансалідацыі, традыцыйных каштоўнасных арыенціраў неабходна на ранніх этапах жыцця чалавека ўключаць яго ў родную фальклорную дзейнасць, з дапамогай якой будзе адбывацца далучэнне маленькага чалавека да глыбінных пластоў нацыянальнага духу. Першапачаткова гэта можа адбывацца шляхам вонкавага засваення фальклорнай спадчыны, і далей індывідуальная памяць чалавека здольная набываць нейкую ўстойлівую форму, каб пераўтварыцца ў памяць

генетычную. На ўзроўні філасофскага асэнсавання гэтага феномену прыкладам можа служыць наступнае выказванне В.С. Сцёпіна: «...когда в картину социальной реальности были включены представления о культуре как системе надбиологических программ деятельности, поведения и общения людей, то одним из важных следствий такой интерпретации было выявление обратного воздействия культуры на проявления генетических программ человеческого поведения» [5, с. 273].

Адно з апошніх даследаванняў семантыкі і сюжэтаў беларускай Масленіцы (А.І. Ляшкевіч, 2020) паказвае ўпершыню выяўленую абрадавую пераходнасць ад провадаў зімы да сустрэчы вясны. Аўтар вылучае з мноства абрадаў вельмі важны момант: іх арыентацыю на актывізацыю біялагічнага жыцця ў пачатку аграрнага года (вегетацыя культурных раслін і пладавітасць свойскай жывёлы). У гэты ж час завяршаецца гадавы матрыманіяльны цыкл і шэраг абрадаў прысвячаецца павышэнню фертыльнасці маладых пар і асуджэнню тых, хто не стварыў сям'ю, што абумоўлівае павышэнне фертыльнасці сельскага соцыуму ў цэлым [6]. Безумоўна, Масленіца спрыяе функцыянаванню нейрабіялагічнага механізму захавання фальклорных традыцый, іх уплыву на фарміраванне сістэмы духоўных каштоўнасцей, а таксама праявы генетычных праграм у моладзі, якая ўдзельнічае ў абрадах.

Даволі яркім прыкладам дзеяння нейрабіялагічнага механізму, які дэтэрмінуе развіццё духоўнага патэнцыялу падростаючых пакаленняў на фальклорнай аснове, выступае аўтэнтчны абрад «Юраўскі карагод», з характэрнымі для Палескага рэгіёна традыцыямі. У вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці на працягу многіх стагоддзяў захоўваецца традыцыя штогод 6 мая адзначаць вясновае народнае свята Юр'еў дзень. Удзельнічае ўся вёска: ад малага да вялікага, што спрыяе захаванню і перадачы абраду з пакалення ў пакаленне. Адным з галоўных атрыбутаў свята з'яўляецца хлеб, які носіць назву «карагод». Яго выпякаюць раніцай і абавязкова ўпрыгожваюць трыма галінкамі пладовага дрэва, на кожнай павінна быць па тры атожылікі – усяго дзевяць, што сімвалізуе тэрмін цяжарнасці жанчыны і асэнсоўваецца як сімвалічнае абуджэнне ўрадлівасці зямлі, жывёл, чалавека. Ідэі ўрадлівасці адлюстроўваюць кансалідуруючую функцыю і ўвасабляюцца ў вербальных тэкстах: «...Ой, дай, Божа, на жыцечка і пшаніцу род, а на статачак плод! / Дай людзям на здароўе! / На полі – капамі, у гумне – стагамі, на таку – умалотам, у засеку – умольна, у дзяжы – падыходна, у печы – узросла, на стале – укройна!».

У абрадавым фальклоры, як адным з унікальных «фондаў» захоўвання і перадачы ведаў і ўспамінаў, адбіўся цэлы спектр культурных кодаў, дэтэрмінуецца кантынуальнае адзінства яго носьбітаў. Менавіта адзінства і нязменнасць у правядзенні абраду ўсёй вёскай і ўсімі пакаленнямі стварае спадчынна абумоўленую, біялагічную аснову для яго

Удзельнікі абраду
«Юраўскі карагод»
з вёскі Пагост
Жыткавіцкага раёна
Гомельскай вобласці.
2021 год

асваення. У дзяцей, уцягнутых у абрадавыя дзеянні, актывізуецца ўспрыманне светапогляднай карціны свету скрозь прызму розных камунікатыўных форм традыцыйнай народнай культуры ў сукупнасці яе візуальнага, вербальнага, акцыянальнага, прадметнага, гульнявога, ментальнага і іншых кампанентаў. У абрадава-фальклорных традыцыях адлюстраваны найбольш важныя каштоўнасці ў жыцці іх носьбітаў. Жывое засваенне рытуальна-фальклорнай традыцыі адлюстроўваецца і замацоўваецца ў памяці чалавека, набліжае яго да разумення глыбіні гэтага працэсу, важнасці і значнасці яго знакаў.

Сацыяльная прырода фальклору даўно прыцягвала ўвагу даследчыкаў. На думку Р.М. Кавалёвай, соцыяфалькларыстыка як інтэграцыйны вектар фалькларыстыкі «...имеет богатую историю, избилующую спорами, дискуссиями, диаметрально противоположными теориями и подходами к фольклору» [3, с. 152]. Сярод пераліку праблем, якія засталіся нявырашанымі да цяперашняга часу і маюць патрэбу ў глыбокім асэнсаванні, навуковец паказвае на тую, у якой «...признается роль фольклора в формировании социальных ценностей и приоритетов, но механизм воздействия на них не описан» [3, с. 152].

Нам падаецца важным разгляд асобна-сацыяльнага механізму, заснаванага на канцэпцыі ўзаемасувязі асобнай ідэнтычнасці з соцыумам (Г. Брэйкуэл [7]). З пункту гледжання нашага даследавання ён уяўляе механізм станаўлення і развіцця структур асобнай ідэнтычнасці ва ўзаемадзеянні з функцыянуючымі ў грамадстве каштоўнасцямі народнай культурнай традыцыі. Нельга разглядаць фальклор, яго пазыку па-за сувязі з грамадствам, у якім ён быў выкрышталізаваны і апрабаваны. Сучасны чалавек таксама не зможа атрымаць паўнавартаснага развіцця асобы без уліку традыцыйных каштоўнасцей культурнага жыцця свайго народа.

Разгледзім кампаненты, якія раскрываюць узаемасувязь чалавека з традыцыйнымі культурнымі каштоўнасцямі:

- біялагічны арганізм, які знаходзіцца ва ўзаемасувязі з сацыяльным кантэкстам. Радавы вопыт, які змяшчаецца ў традыцыях народа, спрыяе ўмацаванню ўстойлівых светапоглядных пазіцый маладога пакалення, яго духоўна-маральнаму ўдасканаленню і самаідэнтыфікацыі, што дазволіць пазбегнуць дэструктыўных працэсаў у асобе і соцыуме ва ўмовах глабалізацыі;

- змястоўнае вымярэнне – абапіраецца на каштоўнасна-сэнсавыя крыніцы народнай культуры, як свайго роду духоўны каркас, які выконвае функцыю ідэнтыфікацыі асобы і соцыуму як цэласнага арганізма;

- каштоўнаснае вымярэнне, якое трансфармуецца ў адпаведнасці са зменай канкрэтнай сацыякультурнай сітуацыі. Гэты кампанент накіраваны на дасягненне каштоўнаснай рэгуляцыі сацыяльных адносін, якая базіруецца на векавых традыцыях продкаў;

- час, што дазваляе вызначаць развіццё ідэнтычнасці ў плане суб'ектыўнага часу [8] і актуалізуе бесперапынную і пераемную сувязь духоўна-маральнага стану чалавека з адкрышталізаванымі ў часе традыцыямі народа.

Так, праблема станаўлення і развіцця структур асобнай ідэнтычнасці арганічна звязана з захаваннем і ўмацаваннем традыцыйных каштоўнасна-сэнсавых пазіцый соцыуму, выяўленых у яго фальклорнай прасторы. Фальклорныя традыцыі ўяўляюць устойлівую каштоўнасна-светапоглядную сістэму ў архаічным пласце чалавечай псіхікі, якая рэгулюе паводзіны сацыяльных суб'ектаў. Як піша А.А. Бародзіч, паняцце архетыпа К.Г. Юнг разглядаў услед за Аўгустінам Блажэнным як «...проявление коллективного бессознательного, укорененного в глубинах человеческой психики и в сжатой символической форме хранящий родовой опыт людей: всего человечества, тех или иных культур и отдельных этнонациональных общностей» [9, с. 505]. Нацыянальна-культурныя сімвалы, ярка выяўленыя ў разнастайных фальклорных матэрыялах, з'яўляюцца для народа архетыпічным падмуркам. Вобразна-сімвалічная форма міфапаэтычнай карціны свету працяглы час знаходзілася ў карэляцыйнай залежнасці з светапогляднымі пазіцыямі нашых продкаў, іх светаадчуваннем, і ў цяперашні час для сучаснага чалавека выступае ў выглядзе своеасаблівых нацыянальных кодавых знакаў, якія перадаюць глыбокі сэнс маральных ідэй, найвышэйшых мэт і ідэалаў.

Сацыяльна-педагагічны механізм абапіраецца на падыход беларускага вучонага А.В. Марозава, які ўказаў у якасці метадалагічнага рашэння сацыяфалькларыстыкі «преобразование запечатленных в текстах народной поэзии и прозы культурных ценностных объектов в субъекты социального действия» [10, с. 277]. Трансфармацыя гэтага тэзіса ў дзеянне дазволіла сфармуляваць сацыяльна-педагагічны механізм, сутнасць якога – пераўтварэнне захаваных у фальклоры культурных каштоўнасных аб'ектаў у дэтэрмінанты паводзін суб'ектаў сацыяльнага дзеяння.

Такі механізм дазваляе працываваць матрыцу фальклорных традыцый як светапогляднай асновы чалавечага быцця, што знаходзіцца ў глыбінных пластах падсвядомасці, але выяўляецца ў феноменах этнакультурнага вопыту народа, на каштоўнасныя прырытэты суб'ектаў дзеяння і матывацыю іх учынкаў.

Напрыклад, Сафійскі сабор у Полацку – архітэктурны помнік, але ён з’яўляецца не толькі помнікам: пасіянарнасць гэтага велічнага будынка за мінулыя стагоддзі мнагакратна ўзмацнілася, увабраўшы ў сябе духоўнасць пакаленняў вернікаў Беларусі і ператварыўшыся ў сакральны сімвал народа, які дэтэрмінуе людзей на годныя паводзіны і высокі склад думак. Полацкая Сафія ўмацавалася ў падсвядомасці беларускага народа як краевугольны камень яго духоўна-маральных асноў.

Яскравым і паказальным прыкладам фальклорнага культурна-каштоўнага аб’екта можа служыць беларуская калыханка. Свой выхаваўчы патэнцыял яна нясе ў сукупнасці музычнага і паэтычнага тэкстаў. Перададзены праз маці мастацкі вобраз успрымаецца дзіцем на падсвядомым узроўні як узор праявы любові да нейкага аб’екта, прычым нават у калысцы, не разумеючы тэксту, а успрымаючы толькі музычную інтанацыю, дзіця перажывае тыя ж пачуцці, што і маці, напрацоўваючы свой уяўны падсвядомы вопыт паводзін у аналагічнай сітуацыі. Яшчэ ў сярэдзіне XX стагоддзя М. Мольц распрацаваў тэорыю, сутнасць якой у тым, што мозг у момант працы не здольны адрозніваць падзеі рэальныя і ўяўныя [11]. Гэта дазваляе ўсвядоміць важнасць уяўнага вопыту ў праграмаванні падзей і рэакцый на падзеі рэальнага свету [12]. Менавіта таму калыханка як адзін з культурна-каштоўных аб’ектаў дэтэрмінуе паводзінскія аспекты чалавека як суб’екта, уключаючы ў сацыяльнае дзеянне. Гэтыя дэтэрмінанты здольныя ўздзейнічаць не толькі ў маленстве на чалавека, але і на працягу ўсяго жыцця.

Сярод малых жанраў фальклору асабліваю цікавасць у выхаваўчым значэнні ўяўляюць прыказкі і прымаўкі. Калыханка можа быць усвядомленай або неўсвядомленай, але прыказка і прымаўка прадугледжваюць толькі свядомае ўспрыманне сэнсу. Гэтыя жанры вуснай народнай творчасці могуць выкарыстоўвацца не толькі блізкімі людзьмі, але і існаваць ва ўсім грамадстве. Іх глыбокі сэнс успрымаецца чалавекам, пачынаючы з маленства, першапачаткова – сітуацыйна, а ў далейшым – становіцца ўзорам мадэлей дзейнічання ў рэальных жыццёвых сітуацыях: «У каго веды, у таго і сіла», «На дзень станеш – на два адстанеш», «Новых сяброў нажывай, але ж і старых не губляй», «Не чыні таго другім, што табе не любя», «Праўду ў яму схаваш, а сам з ямы не вылезеш», «Не то сіла, што каня ўдзержыць, а то сіла, што сэрца здзержыць», «Дорага тая хатка, дзе нарадзіла матка», «Жыць на чужой старонцы, як адзінокай сасне на высокай горцы», «На скорую руку не жаніся».

Прыказкі і прымаўкі могуць быць сфармуляваны ў пазітыўным ключы і тады найпрост дзейнічаюць на чалавека, паказваючы прыклады паводзін, што ўхваляюцца соцыумам: «Хлеб і соль еш, а праўду рэж», «Думай з вечару, а рабі зрання», «У людзей пытай, да свой розум май», «Будзь свайму слову гаспадар», «Адклад не ідзе ў лад», «Праўдаю найдалей дойдзеш», «Лепш драўляная згода, чым залатая сварка», «Дзе ў сям’і лад, там і дзеці добра гадуецца», «Умеў дзіця радзіць, умей і вучыць», «Бацькоў слухаць – гора не знаць».

Народныя выказванні таксама могуць быць сфармуляваны і ў іншым ключы, цалкам дакладна перадаючы стаўленне да негатыўных асобных якасцей людзей, што можа прывесці чалавека да пазітыўнага выніку ў фарміраванні ўласных духоўна-маральных пазіцый: «Хто толькі сам сябе любіць, той сябе і губіць», «У пустой бочцы многа шуму», «Лянота горш, чым хвароба», «Калі хочаш прапасці, пачні красці», «Рукі вымажаш – вадою памыеш, душу вымажаш – і мылам не адмыеш», «Сорам у кішэню не схаваш», «Хітрасцю свет пройдзеш, а назад не вернешся», «Хто не шануе чужога, той і свайго не мае».

Захаванія ў фальклору культурна-каштоўнага аб’ектаў здольныя нарошчваць духоўны патэнцыял чалавека, фарміраваць гарманічныя жыццёвыя пазіцыі, заснаваныя на выпрацаваных стагоддзямі сэнсаўтаральных каштоўнасцях. У сваю чаргу гэта ўмацуе ўзровень сацыяльных адносін, створыць платформу для правільнага выбудоўвання каштоўных арыентацый і рэгуляцыі паводзін людзей адной гісторыка-культурнай супольнасці.

У фальклорных традыцыях кожнай нацыі закладзены механізм духоўна-маральнага ўдасканалення чалавека: народныя песні, прыказкі, прымаўкі, казкі, абрадавыя дзеянні падахвочваюць да разваг пра рэчы не імгненныя, узнёслыя, вечныя. Перад намі – нашчадкамі багатай этнакультурнай спадчыны – стаіць важная задача: прыняць традыцыі продкаў, захаваць і перадаць наступным пакаленням. Аднак фармальнае правядзенне абрадаў, выкананне народных песень, беглае прачытанне прыказака, прымавак не вырашаць праблему захавання нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці ва ўмовах глабальнай трансфармацыі соцыуму, «человек должен не просто знать песни своего народа, его обряды и т. п., а должен проникнуться духом, смыслом, идеями, которые в них заложены, иными словами, помнить, понимать и применять суть закона жизни своих предков» [13, с. 15].

Новыя навуковыя вынікі дазволілі па-новаму асэнсаваць спадчыну сацыякультурных матрыц ва ўзаемадзеянні з трыма механізмамі, якія забяспечваюць захаванне фальклорных традыцый і ўплываюць на гарманічнае фарміраванне

сістэмы духоўных каштоўнасцей чалавека. Такім чынам, міждысцыплінарны падыход у гэтым даследаванні дазволіў больш шырока, поўна і глыбока разгледзець прыроду фальклору, раскрыць яго функцыянальнасць.

Першы механізм на фізіялагічным узроўні раскрывае неабходнасць удзелу ў абрадах і народных святах усіх пакаленняў, як патэнцыйнай перспектывы захавання фальклорных традыцый. Другі выяўляе непарыўную сувязь чалавека з соцыумам і каштоўнасцямі народнай культурнай традыцыі, якія функцыянуюць у ім. Трэці механізм падкрэслівае асноватворную ролю захаваных у фальклору ўзораў паводзін.

У сувязі з гэтым найважнейшым фактарам фарміравання духоўна багатай асобы з'яўляецца кансалідацыя этнакультурных асноў на ўсіх узроўнях сістэм культуры і адукацыі Рэспублікі Беларусь як гарантаў духоўнага дабрабыту грамадства, якія вызначаюць гарманізацыю сацыяльных узаемаадносін і стабільнасць дзяржаўнага развіцця: «межпокаленняя перадача апробированных культурно-историческим опытом и представленных в фольклоре правил, норм, традиций, эстетических канонов – залог устойчивости и жизнеспособности любого общества» [14, с. 242]. Непасрэдны ўплыў народнай культуры на кожнага члена грамадства праяўляецца праз уздзеянне не толькі на індывідуальную свядомасць чалавека, але і на свядомасць грамадскую, яго станаўленне ў рамках адзінага светапогляду, менталітэту і ідэалаў. Шляхі вырашэння праблемы захавання шматвяковага вопыту продкаў як патэнцыйнай энергіі духу і вытоку сутнасных сіл чалавека ляжаць у плоскасці этнакультурнага выхавання маладога пакалення, што можна разглядаць як гарант умацавання нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці і ўзмацнення духоўнага складніка ментальнасці беларускага народа.

Такім чынам, фальклорныя традыцыі ўтрымліваюць у сабе паняццёвы базіс духоўнасці, наяўнасць якога вызначае высокую гарманічнасць генатыпу, закладвае патэнцыял для паўнаўдаснага развіцця асобы. Гэта немагчыма без этнакультурнага падыходу ў выхаванні, які выяўляецца ў пазітыўным мысленні і годных паводзінах кожнага члена соцыуму, замацаваных у чарадзе пакаленняў у якасці традыцыі, якая ўжо склалася.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 31.05.2021 г.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Швед, І.А. Фалькларыстычныя даследаванні на пачатку XXI стагоддзя: традыцыі, навацыі, перспектывы / І.А. Швед // Беларускі фальклор. Матэрыялы і даследаванні: зборнік навук. прац / рэдкал.: М.П. Антропаў [і інш.]. – Мінск, 2014. – Вып. 1. – С. 10–19.
2. Толстой, Н.И. Славянский и балканский фольклор. Этногенетическая общность и типологические параллели / Н.И. Толстой. – М.: Наука, 1984. – 280 с.
3. Ковалева, Р.М. Интегративная фольклористика: учеб.-метод. пособие / Р.М. Ковалева, О.В. Приемко. – Минск: БГУ, 2017. – 239 с.
4. Margaret L. Schlichting, Alison R. Preston Memory reactivation during rest supports upcoming learning of related content / Margaret L. Schlichting, Alison R. Preston // PNAS – 2014. – Vol. 111. – № 44. – P. 15845–15850.
5. Степин, В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В.С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура / В.И. Аршинова [и др.]; Рос. акад. наук [и др.]; отв. ред.: Л.П. Киященко, В.С. Степин. – СПб., 2009. – С. 249–295.
6. Ляшкевіч, А.І. Беларуская Масленіца: семантыка, сюжэты, рэгіянальна-лакальныя асаблівасці: дыс. ... канд. філал. навук: 10.01.09 / А.І. Ляшкевіч. – Мінск, 2020. – 173 с.
7. Breakwell, G.M. Coping with threatened identities / G.M. Breakwell. – L., N.Y., Mithuen, 1986. – 280 p.
8. Психология самосознания / ред.-сост. Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2020. – 672 с.
9. Бородич, А.А. Социокультурные ценности как фактор развития Беларуси в условиях глобальной трансформации современного социума / А.А. Бородич // Современные глобальные трансформации и проблема исторического самоопределения восточнославянских народов / Ч.С. Кирвель [и др.]. – Минск, 2010. – С. 501–547.
10. Морозов, А.В. Структурно-смысловая и образная конфигурации картины мира в эпосе восточных славян / А.В. Морозов // Фалькларыстычныя даследаванні. Кантэкст. Тыпалогія. Сувязі: зб. навук. арт. / пад нав. рэд. Р.М. Кавалёвай, Т.В. Лук'янавай; уклад. В.В. Прыемка. – Мінск, 2012. – Вып. 9. – С. 277–283.
11. Мольц, М. Психокібернетика / М. Мольц. – СПб.: Питер, 2002. – 220 с.
12. Полякова, Е.С. Педагогические закономерности становления и развития личностно-профессиональных качеств учителя музыки: моногр. / Е.С. Полякова. – Минск: ИВЦ Минфина, 2009. – 542 с.
13. Украженко, И.Н. Фольклорные традиции как основа духовного потенциала народа / И.Н. Украженко // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Сер. 3. Філалогія. Педагагіка. Псіхалогія. – 2021. – Т.11. – № 2. – С. 14–21.
14. Морозов, А.В. Социодинамика постфольклора восточных славян в начале XXI столетия / А.В. Морозов // Фалькларыстычныя даследаванні. Кантэкст. Тыпалогія. Сувязі: зб. арт. / пад нав. рэд. В.В. Прыемка, Т.А. Марозавай. – Мінск, 2009. – Вып. 6. – С. 242–246.